

نسخ التواریخ
زندگانی فاطمہ زہرا (س)

تألیف
محمد تقی لسان الملک سپر

به اهتمام
جمشید کیان فر

انوارت نامبر

۵۲۵

سرشناسه : سپهر ، محمدتقی بن محمدعلی ، ۱۲۱۶ - ۱۲۹۷ ق .
 عنوان و نام پدیدآورنده : ناسخ التواریخ : زندگانی فاطمه زهرا (س) / تألیف میرزا
 محمدتقی لسان الملک سپهر ؛ به اهتمام جمشید کیانفر .
 مشخصات نشر : تهران : اساطیر ، ۱۳۸۸ .
 مشخصات ظاهری : ۴۵۶ ص (انتشارات اساطیر ، ۵۲۵)
 شابک : 4 - 451 - 331 - 964 - 978
 شابک دوره : 9 - 188 - 331 - 964 - 978
 فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا
 موضوع : ۱. فاطمه زهرا (س) . ۱۳۰ قبل از هجرت - ۱۱ هجری قمری سرگذشتنامه .
 موضوع : ۲. اسلام -- تاریخ . الف. کیانفر ، جمشید ، ۱۳۳۰ - ، مصحح .
 ب. عنوان . ج. زندگانی فاطمه زهرا (س) .
 رده بندی کنگره : ۱۳۸۸ ۲۲س/۲ BP۲۷۷ رده بندی دیویی : ۲۹۷ / ۹۷۳

قیمت : ۱۲۵۰۰ تومان

ناسخ التواریخ : زندگانی فاطمه زهرا (س)

تألیف : محمدتقی لسان الملک سپهر

چاپ اول : ۱۳۸۹

حروفچینی : نصیری

لیتوگرافی : طیف نگار

چاپ : دیبا

شمارگان : ۲۲۰۰ نسخه

شابک : 4 - 451 - 331 - 964 - 978

حق چاپ برای ناشر محفوظ است .

نشانی : میدان فردوسی ، اول ایرانشهر جنوبی ، ساختمان ۱۰

تلفن : ۸۸۲۲۱۴۷۳ - ۸۸۳۰۰۱۴۸ - ۸۸۳۰۱۹۸۵

فهرست مطالب

.....	پیشگفتار	۱
.....	دیباچه	۱
.....	ذکر کتب ناسخ التواریخ و شمار مجلداتی که تا این زمان مرتب و مدون گشته	۲
.....	ذکر ولادت بتول عذراء سیده النساء فاطمة الزهراء صلی الله علیها و علی آئبها و	۷
.....	مژده ولادت حضرت زهراء	۱۱
.....	نورانیت حضرت زهراء	۱۲
.....	ولادت حضرت زهرا (س)	۱۳
.....	ذکر کنی و اسماء و القاب فاطمه زهراء سلام الله علیها	۱۴
.....	ذکر فضائل فاطمه و فضیلت آن حضرت به مریم علیهما السلام	۱۵
.....	ذکر هجرت فاطمه سلام الله علیها از مکه معظمه به مدینه منبرکه	۲۲
.....	ذکر تزویج بتول عذراء فاطمة زهراء با علی مرتضی صلوات الله علیهما	۲۵
.....	خطبه راحیل	۳۲
.....	ذکر تزویج فاطمة زهراء با علی علیهما السلام در زمین	۳۴
.....	خطبه رسول خدا صلی الله علیه و آله	۳۷
.....	خطبه علی بن ابی طالب	۳۹
.....	ذکر زفاف بتول عذراء فاطمه زهرا سلام الله علیها	۴۲
.....	شرح اولاد عمیس خشمیه	۴۳
.....	ذکر ولیمه زفاف فاطمه علیهما السلام	۴۵
.....	ارجوزه زوجات در زفاف فاطمه سلام الله علیها	۴۷
.....	ذکر سخن گفتن زمین با علی علیهما السلام	۵۱
.....	حرمت نکاح زنان بر علی در حیات فاطمه علیهما السلام	۵۳
.....	نزول هدیه بهشت و حله بهشت بر فاطمه علیهما السلام	۵۴

- ۵۵ کلمات رسول خدا با فاطمه علیهما السلام
- ۵۸ ذکر جملمتی از واردات احوال فاطمه و بعضی از معاشرات آن حضرت با امیرالمؤمنین
ذکر بعضی از وقایع احوال فاطمه علیهما السلام در زمان رسول خدای تا گاهی که پیغمبر
صلی الله علیه و آله ودع جهان گفت...
- ۶۱
- ۶۲ ذکر اشعار علی علیه السلام خطاب به فاطمه سلام الله علیها
- ۶۳ ذکر تفویض حوایط فدک به فاطمه و اولاد آن حضرت عنیهما السلام
- ۶۷ ذکر جملمتی از وقایع احوال فاطمه هنگام رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۶۸ اشعار فاطمه علیهما السلام در مرثیه رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۶۹ ذکر مصائب و نوائب فاطمه علیهما السلام بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله
ذکر رفتن عمر به خانه علی علیه السلام در طلب بیعت با ابوبکر و احتجاج فاطمه با
ابوبکر و عمر و سقط فاطمه علیهما السلام محسن را
- ۷۰
- ذکر بیرون آوردن علی علیه السلام را به عنف از خانه به مسجد رسول خدای صلی الله
عنه و آله
- ۷۵
- ۷۹ رفتن فاطمه از خانه به مسجد در طلب علی علیه السلام
- ۸۱ احتجاج علی علیه السلام با ابوبکر
- ۸۷ کلمات مقداد بن اسود
- ۸۸ کلمات ابوذر غفاری
- ۸۹ کلمات بریده الاسلمی
- ۹۰ بیعت علی علیه السلام با ابوبکر
- ۹۲ ذکر غصب فدک از فاطمه علیها الصلوٰة والسلام
- ۹۷ در ثبوت خائضه بودن فدک
- ۹۹ ذکر اخراج عمال فاطمه از فدک به حکم ابوبکر
ذکر خطبه‌ای که فاطمه عنیهما السلام هنگام احتجاج با ابوبکر در مسجد رسول خدا
صلی الله علیه و آله قرائت فرمود
- ۱۰۲
- ۱۱۷ کلمات ابوبکر در جواب خطبه فاطمه عنیهما السلام
- ۱۱۹ احتجاج فاطمه علیهما السلام با ابوبکر
- ۱۲۰ کلمات ابوبکر با فاطمه عنیهما السلام

- خطاب فاطمه با مردم ۱۲۱
- اشعار فاطمه بر سر قبر رسول خدا ۱۲۲
- خطاب فاطمه به علی در شکایت ابوبکر ۱۲۳
- جواب امیرالمؤمنین علیه السلام فاطمه علیها السلام را ۱۲۵
- خطاب ابوبکر با مردم در اصلاح کلمات فاطمه علیهما السلام ۱۲۶
- مکتوب علی علیه السلام به ابوبکر ۱۲۸
- آمدن علی علیه السلام به مسجد از برای استرداد فدک ۱۳۲
- ذکر بکا و مصائب فاطمه زهرا بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله ۱۳۴
- خبر دادن پیغمبر صلی الله علیه و آله به مظلومیت فاطمه علیهما السلام ۱۳۵
- مدت حیات فاطمه علیهما السلام بعد از پیغمبر صلی الله علیه و آله ۱۳۶
- خبر پیغمبر در ظلمی که بعد از او بر فاطمه علیهما السلام و اهل بیت می شود ۱۳۹
- خبر پیغمبر صلی الله علیه و آله در انهدام دو رکن ۱۴۲
- ذکر مصحف فاطمه علیهما السلام ۱۴۳
- خبر پیغمبر که هنگام حشر هفت قبه نور بر فاطمه علیهما السلام زده می شود ۱۴۴
- طلب کردن فاطمه علیهما السلام در قیامت حسین علیه السلام را ۱۴۵
- ذکر خواب فاطمه علیهما السلام و سیر او در بهشت ۱۴۹
- کلمات فاطمه با عایشه دختر طلحه ۱۵۲
- ذکر آنان که بر فاطمه نماز کردند ۱۵۳
- ذکر کثرت بکاء فاطمه به روایت فضه ۱۵۴
- اشعار فاطمه سر قبر پیغمبر صلی الله علیه و آله ۱۵۶
- سوگواری فاطمه بر پدر و اشعار او ۱۵۹
- ذکر بیماری و ناله و بیقراری فاطمه علیها السلام ۱۶۰
- کلمات فاطمه علیهما السلام در جواب زنان عیادت کننده ۱۶۱
- ذکر وفات بتول عذرا فاطمه زهرا سلام الله علیها ۱۶۵
- کلمات فاطمه علیهما السلام با علی علیه السلام در وصیت ۱۶۷
- آمدن ابوبکر و عمر به عیادت فاطمه علیهما السلام ۱۷۲
- عیادت عباس بن عبدالمطلب فاطمه علیهما السلام را ۱۷۷

- ۱۷۸ عطای فاطمه علیهما السلام با زوجات پیغمبر و بنی هاشم
 ۱۷۹ وصیت فاطمه علیهما سلام با عنی علیه السلام
 ۱۸۱ حالت حضار فاطمه علیهما سلام
 ۱۸۳ وفات فاطمه علیهما السلام
 ۱۸۵ غسل دادن عنی علیه السلام فاطمه علیهما سلام ر
 ۱۸۶ شعر عنی علیه السلام در مصیبت فاطمه علیهما السلام
 ۱۹۱ عزیمت در حبس تبر فاطمه علیهما السلام
 ۱۹۳ در ذکر شعری چند که علی علیه السلام در مرثیه فاطمه می فرماید
 ۱۹۴ ذکر تعیین قبر فاطمه و روز وفات او و مدت زندگانی آن بعد از رسول خدا
 ذکر تعیین عمر فاطمه علیهما سلام و روز وفات او و مدت زندگانی او بعد از پدر
 ۱۹۶ صبی نه عنیه و آله
 ۱۹۸ ذکر ولاد حضرت فاطمه علیها الصلوٰة و السلام
 ۲۰۱ ذکر اوقاف و صدقات فاطمه صنوات الله علیها
 ۲۰۳ ذکر تظلم فاطمه صنوت نه عنیه در روز قیامت

ذکر فضایل فاطمه

- ۲۱۷ ذکر فضائل البتول العذراء انسیة الحوراء فاطمة الزهراء صلوات الله و سلامه علیها
 ذکر احادیثی که در فضایل و مناقب سیده النساء فاطمه الزهراء علیها الصلوٰة و السلام
 ۲۱۸ ورد شده
 ۲۲۰ آگاهی فاطمه علیهما السلام به علم ماکان و مایکون
 ۲۲۲ مسمی شدن به فاطمه علیهما سلام
 ۲۲۹ سبب ملقب شدن فاطمه به بتول
 ۲۳۱ سؤل عباس ز پیغمبر که سبب فضیلت عنی علیه سلام بر اهل بیت چیست
 ۲۳۵ ذکر جملتی از فضایل و مناقب و شطری از حالات و معجزات فاطمه علیها السلام
 ۲۴۶ وصیت رسول خدا با عنی علیها السلام
 ۲۴۸ ذکر نزول مانده از بهشت
 ۲۴۹ خیر دادن رسول خدا فاطمه را از جای خدیجه

- نزول مانده از بهشت ۲۵۲
 ذکر فضایل فاطمه و تفسیر و تاویل مفسرین بعضی از آیات که در شأن فاطمه علیهما
 السلام فرود شده ۲۵۶
 ذکر دوازده زن که خداوند جلّ جلاله در قرآن مجید به کنایت از ایشان یاد فرموده است ۲۵۸
 خداوند ده تن زنان را به عطای ده چیز برگزید ۲۶۱
 اجابت مسئلت ده تن در قرآن ۲۶۲
 پیغمبر را خداوند از ده چیز ایمن ساخت ۲۶۳
 سناید توبه کنندگان چهار تن اند ۲۶۴
 سناید بکّائین ۲۶۶
 ذکر فضایل فاطمه علیها السلام و شناختن بهترین زنان عالمیان ۲۶۶
 ذکر فضایل فاطمه علیها السلام و خبر مهدی خلیفه با شریک قاضی ۲۷۸
 یافتن فاطمه علیهما السلام خاتمی را زیر مصلی ۲۸۵
 دیدن آدم در بهشت فاطمه و علی و حسنین علیهما السلام را ۲۸۹
 ذکر فضایل فاطمه علیها السلام و عطای آن حضرت با مرد اعرابی ۲۹۵
 نزول مانده از بهشت ۳۰۰
 نزول ثرید از بهشت ۳۰۷
 درآمدن حورالعین بر فاطمه علیها السلام بعد از وفات پیغمبر صلی الله علیه و آله ۳۱۳
 حرزی که فاطمه علیها السلام سلمان را آموخت ۳۱۶
 در ذکر فضایل فاطمه علیها السلام و قصه اعرابی ۳۱۹
 اشعار سوسمار ۳۲۱
 نزول مانده از بهشت به دعای فاطمه علیها السلام ۳۲۴
 نزول مانده و فضیلت فاطمه علیها السلام بر مریم ۳۲۹
 ذکر محدّثه بودن فاطمه علیها السلام ۳۳۲
 ذکر خیر جامع ۳۳۴
 ذکر مصحف فاطمه علیها السلام ۳۳۵
 ذکر سیر و مکارم و اخلاق آن حضرت و سیر بعضی از خدمه او سلام الله علیها ۳۳۷
 ذکر تسبیح فاطمه علیها السلام ۳۳۹

- ۳۴۷ در ذکر فضایل فاطمه علیها السلام و بعضی از صفات فضیه کنیز آن حضرت
- ۳۵۶ ذکر زیارت فاطمه سلام الله علیه
- ۳۵۷ توسل جستن به فاطمه علیها السلام
- ۳۵۹ ذکر دعیه‌ای که فاطمه علیها الصلوٰة و السلام بعد از نمازهای فریضه قرائت می‌فرمود
- ۳۶۱ ذکر دعائی که فاطمه علیها السلام بعد از نماز عصر قرائت می‌فرمود
- ۳۶۵ ذکر دعائی که فاطمه زهرا صنوات الله عنیها بعد از نماز مغرب قرائت می‌فرمود
- ۳۶۸ ذکر دعائی که فاطمه زهرا بعد از نماز صبح و استسقاء بعد از نماز عشاء قرائت می‌فرمود
- ۳۷۲ ذکر دعائی که فاطمه زهرا علیها السلام هر روز بامداد و هنگام نماز دیگر قرائت...
- ۳۷۳ ذکر دعای حریق که فاطمه سلام الله علیه بعد از نماز بامداد قرائت می‌فرمود
- ۳۸۰ ذکر تعقیب بعد از نمازهای فریضه

پیشگفتار

واقعیت آن است که سخن گفتن درباره فاطمه زهراء دخت رسول الله و زوجه امیرمؤمنان علی - علیه السلام - بسیار سخت و دشوار است، پیوسته در دلهره و اضطراب، مبادا که نکته مهمی از قلم افتاده و نکته سنجان و خردورزان خرده گیرند، این وسوسه خود سبب دلهره و اضطراب بیشتر می شود. خاصه که لسان الملک سپهر نکته ای فرو گذاشت نکرده و آنچه بایسته است را کامل و جامع به استناد منابع با اختلاف آرا بیان کرده و آن را در کتاب سترگی که در پیش روی خوانندگان معظم است، به رشته تحریر درآورده است.

این کمترین نیز وقتی بر آن بود که در مقدمه به ذکر شطری چند از دخت گرامی پیامبر - صلی الله علیه و آله - بپردازد، ناگاه متوجه شد که آنچه تدوین کرده همه تکرار است و سپهر به آن پرداخته است، ناگزیر به آب دیده شسته و برای عذر از قصور خود به نقل معاذیری که محمدحسن خان اعتمادالسلطنه در دیباچه جلد سوم خیرات حسان نوشته تمسک جسته و سپس خوانندگان را به اثر لسان الملک سپهر حواله می دهد. اعتمادالسلطنه می نویسد:

مطالعه کنندگان محترم این اوراق - دامت عنایتهم - البته به خاطر دارند که جلد دویم خیرات حسان در سه حرف (ف، ا، ط) ختم شد و مقصود از این وضع احتتام آنکه جلد سیم این کتاب ابتدا شود و شروع نماید به شرح حال جلالت اشتمال حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا - سلام الله علیها - و از این اسم مبارک سماء ترفع و سماک آسمان را نور و ضیاء بخشد، کسب میمنت و سعادت نماید و مقبول طبایع اکابر فضلا و افاضل علما - کثر الله تعالی امثالهم - گردد و استقصا و تبیی که در آن می رود وسیله نجات و اسباب عفو جرایم

و سیئات شود و به این قصد و نیت بود، بلکه هر روز این رغبت می افزود، تاکنون که نوبت تحریر و تألیف این مجلد در رسید، دست بکار شدم و پا به راه نهادم. گامی برنداشته و فنی ننگاشته بودم که سروش غیب به کوش هوش کفت قدم پیش منه که لغزیدی و قلم بینداز که چون صفحه سیاه روی کردیدی، سیده نساء عالم و نور دیده حضرت خاتم النبیین - صلی الله علیه و آله و سلم - را که اشراف بنات مکرمات مرسلین و ریحانه حدیقه انیقه اعلی علیین و جامع صفات کمایه موجودات و مکمل صور ثلاثیه مکانات است در عرض دیگر زنان قرار دادن گوهر را با خرف در یک معرض نهادن است و ابواب ملامت را بر روی خود گشادن، نور را با نار چه مناسبت، و گل را با خار چه مجانست، کریمه قرآن مجید را با نمیقه عبدالحمید جنسیتی نیست و آیات بینات الهی را در شمار آثار ناقصه انسان ضعیف الارکان آوردن نوعی از بی دبی است. این اختلاط، اختلاط لاهوت و ناسوت است و این ارتباط بی معنی و نامربوط:

حضرت خورشید را با ذره خواهی همعنان

توبه کن اینت خطا استغفرالله العظیم

همانا از خواب غفلت بیدار شدم و مهیای انابت و استغفار گردیدم، نوشته‌ها را به آب دیده شستم و از سر این خیال درگذشتم، ترجمه حال و شرح زندگانی و مناقب رائقه و فضایل مأثوره آن حضرت مطهر را راجع نموده به کتب شریفه احادیث و اخبار ائمه اطهار - علیهم صلوات الله الملك الجبار - چه آن جمله را علمای اعلام با استقراء و بسطی تمام نگاشته‌اند و چیزی فرو نکذاشته، و من درین مضمار مسابقت را جایز نمی‌شماره و مبادرت را جسارت می‌پندارم. توشیح این دفتر را به ذکر جواری معظمه آن بزرگوار اقتصار می‌نمایم و چهره این اوراق را به القاب زاهره ایشان می‌آریم، این بود نکته تخلف و تقاعد و علّت تقرب و تقاعد، و شاید که دقیقه یابانه آفرین گویند و راه تحسین یویند. وَالسَّلَامُ عَلَیْ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ وَ اتَّخَذَ سَبِيلَ الرَّشَدِ وَ النَّهَىٰ.

درباره سپهر در پیشگفتار مجلد نخست زندگانی پیامبر - صلی الله علیه و آله - از مجموعه ناسخ التواریخ و بار دیگر در آغاز مجلد اول تاریخ قاجاریه ناسخ التواریخ به تفصیل سخن گفته شد، در اثنای تفحص و جستجو درباره سپهر و خاندان او به مقاله ای ارزشمند از آقای پرتو بیضائی دست یافتم که در مجله مردم شناسی^۱ چاپ شده بود.

داستان از این قرار بود که مدیریت نشریه از آقای مورخ الدوله سپهر - نوه مرحوم لسان الملک سپهر - خواسته بودند مقاله ای در شرح زندگانی سپهر تألیف نمایند تا در نشریه مذکور چاپ شود، آقای مورخ الدوله از همشهری خود آقای پرتو بیضایی که از فضایی کاشان بودند این درخواست را می کنند و جناب بیضائی این مهم را به خوبی به فرجام رساندند و حاصل تحقیقات خود را به مورخ الدوله سپردند، مورخ الدوله نیز همراه یادداشتی که در ذیل می آید به دفتر نشریه ارسال فرمودند.

... از راه کمال ملاحظت علقه خود را نسبت به مشاهیر کاشان ابراز داشته و شرح زندگانی جد من مرحوم لسان الملک مؤلف ناسخ التواریخ را برای درج در مجله مردم شناسی خواسته بودید، بنده نیز به نوبه خود از آقای پرتو بیضائی نویسنده و دانشمند کاشانی خواهش کردم و ایشان با نگارش بیوگرافی مفصل از مورخ فقید بر مخلص منت نهاده اند که عین آن ذیلاً از نظر شریف می گذرد.

طهران دهم اسفند ۱۳۳۷. ع سپهر مورخ الدوله
با توجه به اهمیت مقاله یاد شده عیناً به نقل و چاپ آن اقدام می شود:

لسان الملک سپهر

پرتو بیضایی

لسان الملک سپهر، لقب و تخلص اعجوبه زمان میرزا محمد تقی خان مستوفی کاشانی مورخ بزرگ و شاعر و ادیب و دانشمند کم نظیر بلکه بی نظیر قرن ۱۳ هجری

۱. مجله مردم شناسی، دوره دوم، تیر و مرداد و شهریور ۱۳۳۷، ص ۹۹-۱۰۵.

است که الحق این لقب و تخلص از شایسته‌ترین القاب و تخلص‌هائی است که در ایران و در موضع خود محل استفاده قرار گرفته است.

تولد فرخنده وی بنا بر شرحی که خود در مقدمه دیوان قصاید خود نوشته‌اند و بعد از این شرح خواهیم داد در سال ۱۲۱۶ ه.ق. واقع شده و وفات او بنا بر مندرجات کتاب المآثر والآثار^۱ روز چهارشنبه ۱۷ ربیع‌الثانی ۱۲۹۷ ه. در تهران اتفاق افتاد و جسد شریفش به نجف اشرف حمل و در آن ارض مقدس مدفون گردیده است.

کو اینکه این شخصیت بزرگ خود مؤسس خانواده‌ای است که متجاوز از یک قرن افراد دانشمند و لایق آن به کشور ایران و معارف آن خدمت‌ها کرده و می‌کنند، اجداد وی در حدود سیصد سال و هر یک در زمان خود در علم و عرفان و ادب و سیاست مشار با لبنان بوده‌اند و ما برای مزید اطلاع خوانندگان قبلاً اجداد ایشان را با استفاده از جغرافیای *مرآة القاسان*^۲ تألیف مرحوم میرزا عبدالرحیم خان ضرابی کلانتر کاشانی معرفی و بعد به ذکر فضایل آن جناب می‌پردازیم.

۱. اولین شخصی که از این خانواده شناخته شده مصطفی قلی‌بیک قراقویونلو از نبایر جهان‌شاه قراقویونلو که سالکی آگاه و از طرف یکی از اجداد شاه اسمعیل صفوی مرتبه خلافت و ارشاد داشته.

۲. فرزند او میرزا مسعود نام بوده که او نیز در طریقه پدر سیر می‌کرد.

۳. فرزند او میرزا عبدالاعلی اردبیلی است که مردی حکیم و ادیب و فاضل و از خواص شاه اسمعیل اول صفوی انارلله برهانه بوده و از طرف آن پادشاه سمت کلانتری ممالک خوزستان را داشته و آثار خیری از وی در آن منطقه به جای مانده و از جمله در شهر شوستر سرای کلانتر و خان عبدالله علانی منسوب به اوست و

۱. المآثر والآثار، اثر محمدحسن خان عتمادالسنطنه، به کوشش ایرج افشار در سال ۱۳۶۳ همراه با یادداشت‌های مرحوم محبوبی اردکانی جلد اول متن؛ جلد دوم یادداشت‌های محبوبی اردکانی، چند سوم اعلام توسط انتشارات اساطیر چاپ و منتشر شده است.

۲. مرآة القاسان، تألیف میرزا عبدالرحیم خان ضرابی کاشانی، به کوشش ایرج افشار در سال ۱۳۴۱ توسط انتشارات ابن سینا چاپ و نشر یافته است.

- فرزندان وی جزو اردوی شاهی و ارباب سیف بوده‌اند.
۴. فرزند او - که پنجمین پسر او محسوب می‌شود - حاج ملاعبدالله نام داشته که دارای درجهٔ اجتهاد و از تلامذهٔ ملاعبدالواسع خراسانی عالم صاحب فتوای عصر بوده.
۵. فرزند او میرزا عبدالوهاب شاعر متخلص به ساغر بوده که در زمان شاه طهماسب اول در اوایل کار اوراچه‌نویس دفتر استیفای اصفهان بوده و بعد به لقب عضدالدوله ملقب و به وزارت کرمان و سیستان و بلوچستان و مکران رسیده است.
۶. پسر وی میرزا الق شاعر متخلص به صهبا از فحول مستوفیان اصفهان بوده.
۷. پسر او میرزا ابوالقاسم ملقب به عضدالملک و متخلص به مینا بوده که بعداً به لقب جدش عضدالدوله ملقب و تا زمان شاه صفی حکومت همدان را داشته است.
۸. فرزند او میرزا صادق در سلک اعیان همدان بوده و در زمان شاه عباس ثانی درگذشته است.
۹. فرزند او میرزا ابوالحسن جزو اسرارنویسان شاهی بوده و تا زمان شاه سلیمان صفوی به این شغل اشتغال داشته.
۱۰. فرزند او میرزا محمدرضا متخلص به سیما با میرزامهدی خان وزیر نادرشاه خالوزاده بوده و با او نزد یک معلم درس خوانده و در نوشتن انواع خطوط استاد و در نثر و نظم عربی و فارسی تبحر داشته و بعد به لقب عضدالدوله ملقب و به سررشته‌داری اصفهان منسوب و بالاخره به مصاهرت شاه سلطان حسین نائل می‌شود، اما در ایام محاصرهٔ اصفهان در موقع حمله افغانه به علتی که معلوم نیست شاه سلطان حسین او را به قتل می‌رساند.
۱۱. فرزند او میرزا محمدعلی، داماد ملامحمدصادق مجتهد همدانی بوده که در ۲۲ سالگی درگذشته، از وی چند اولاد خردسال باقی مانده بود که اولاد مزبور در حجر تربیت میرزا مهدی خان وزیر نادرشاه به حد رشد می‌رسند و موقعی که حسنعلی خان افشار از جانب نادرشاه به حکومت کاشان منصوب می‌گردد میرزا

مهدی خان آنها را به کاشان اعزام و به امر وی به هر یک شغلی داده می شود.
۱۲. یکی از این برادران که از همه بزرگتر بود میرزا رفیع الدین نام داشته که در کاشان تشکیل عائله داده و چند فرزند از وی به وجود آمده.

۱۳. ارشد فرزندان میرزا رفیع الدین، میرزا محمدعلی نام داشت که مردی عالم و فاضل و حکیم بود وی در موقع شرفیابی به حضور فتحعلی شاه در کاشان و بعد از اطلاع پادشاه به مراتب علم و فضل او از زبان شاه به ملاعلی مخاطب می گردد و قسمتی از متوجهات دیوانی کاشان به بیول وی داده می شود.
صاحب ترجمه یعنی لسان الملک فرزند برومند میرزا محمدعلی اخیر الذکر است و بنا بر آنچه گذشت سلسله نسبت وی به ۱۳ پشت به مصطفی قلی بیک قراقویونلو می رسد.

حضرتش به تمام علوم متداوله عصر از قبیل: نحو، صرف، منطق، نجوم، رمل، اسطرلاب، هندسه، حساب، حکمت کلام، فقه، اصول، عروض و قافیه عالم بوده و قرائن احاطه وی به علوم مذکوره از آثار او هویدا است.

در بدایت حال در مسقط الرأس خود کاشان سکونت داشته تا آنکه شاهزاده شاعر و خردمند محمود میرزا ابن فتحعلی شاه حاکم نهند و وی را از کاشان به منادمت خود طلبیده و تخلص سپهر را آن شاهزاده فاضل برای ایشان انتخاب می کند و شغل وزارت خود بدو می سپارد. پس از اندک وقتی خاقان مغفور وی را شناخته و به پایتخت احضار و در سلک ندما و منشیان خود منسلک می سازد.

در موقع وفات فتحعلی شاه، لسان الملک به همراه وی در اصفهان بوده و پس از درگذشت پادشاه و حدوث بعضی زد و خوردها در کشور لسان الملک به کاشان معاودت و بنا بر آنچه خود در ناسخ التواریخ (جلد قاجاریه) نوشته جزو هواخواهان محمدشاه درآمده و حتی بین او و هواداران علیشاه ظل السلطان مناقشات و مبارزاتی روی می دهد.

پس از عروج محمدشاه به اریکه سلطنت ایران به تهران احضار و به منصب استیفا و قرائت شعر سلام اعیاد منصوب و در ضمن به تألیف تاریخ بسیط و معروف ناسخ التواریخ مأمور می گردد.

پس از وفات محمدشاه و جلوس ناصرالدین شاه به لقب لسان‌الملک ملقب و قرائت دستخط‌های ملوکانه و بعضی خدمات مهمه دیگر به ایشان رجوع می‌گردد. سپس جزو اعضای دارالشورای سلطنتی درآمد و به تدریج به نیابت مجلس شورای مزبور که ریاست آن در عهده شاهزاده دانشمند اعتضادالسلطنه بوده است نایل و ضمناً از جانب پادشاه به خطاب (جنابی) مخاطب می‌شود.

اگر چه بنده نگارنده از آن کوچکتر است که نسبت به چنین شخصیت بزرگ علمی و ادبی اظهار عقیده کند به نظر بنده کاری که به دست این مرد توانا با داشتن مشاغل مختلف مملکتی صورت گرفته از حوصله بشر عادی خارج است. آنچه از این مرد بزرگ در دست است قریب پانصد هزار بیت منثور و متجاوز از بیست هزار بیت منظوم است؛ و معتقدم که قرن‌ها باید تا نظیری برای او به وجود بیاید.

مرحوم محمد حسن خان اعتمادالسلطنه دانشمند و مورخ بزرگ دربار قاجار در کتاب بسیار نفیس المآثر والاثار درباره وی پس از چند سال که از وفات سپهر گذشته بود نوشته است:

اعتبار و بزرگی اسم و خدمت او به دولت قاجار برهانی مثل ناسخ‌التواریخ دارد و او را باید از فحول رجال ایران دانست، در نویسندگی و سخنوری بحری ذخار و سپهری دوار بود. قصاید و غزلیات و غیره از اشعارش مدون و عظمت تألیفات و آثارش بر ملل عالم مبرهن.

به نظر نویسنده سطور اگر لسان‌الملک سپهر به هیچ یک از کارهای علمی خود هم دست نزده بود همان کتاب براهین‌العجم^۱ برای بزرگی او کافی بود از زمان رواج شعر فارسی کتابی بدین اسلوب و دقت نقد شعر نوشته نشده و بین تمام کسانی که در فن شعر تألیفی کرده‌اند او تنها کسی است که در موارد مختلفه به شعر خود استناد کرده و گفته است «چنانکه من گفته‌ام» و اگر انصاف و عدالت ادبی را حکم قرار بدهیم همان «من گفته‌ام‌های» اوست که به عالم شعر رونق داده خود نیز به حد

۱. براهین‌العجم به تصحیح شادروان دکتر شهیدی منتشر شده است.

کافی متوجه عظمت بیان و علو مقام خود در سخن بوده که فرموده است:

بگفتار من در سخن مرد نیست	مرا در سخن کس هم آورد نیست
سر خامه در خون مرد آورم	کجا داستان نبرد آورم
نه هر گوهری در خور گرز نیست	نه هرج از چمن رست نسترونست
که ماند بدامان آخر زمان	کشن نامه‌ها مانم اندر جهان

برای اطلاع یافتن خوانندگان بر حدت ذهن و درجه قدرت او در نظم حکایتی را که خود در *براهین المعجم* ذکر فرموده نقل می‌کنم.

در سنه ۱۲۴۳ در قصبه نهاوند شاهزاده محمود میرزا مرا احضار و شیخ علی هراتی مطلق *تذکره الشعرا* هم حضور داشت، شاهزاده قصیده‌ای مطالعه می‌نمود. به من فرمود که چنین قصیده‌ای را به شرط اینکه از قوافی آن تجاوز نکرده و از مطلع تا مقطع قوافی مذکور را به ترتیب آوری و اقتفا به همین قصیده کنی در چه مدت انشاد آن توانی. عرض کردم در ساعتی بهم برنشانم و برخوانم با همان شرائط.

فی المجلس در ۲۳ دقیقه قصیده موصوف را به رشته نظم کشیدم.

تاکنون *تذکره الشعرائی* به این نام به نظر ما نرسیده است و شاهزاده هر سطری از آن را مثقالی زر به جایزه‌ام داد. و جایزه به میرزا شیدا نامی که در همان مجلس بود سپرد که به من سپارد و قطعه‌ای به جای قبض رسید از من دریافت دارد. در همان مجلس این قطعه را مرتجلاً انشاد کردم:

به مدح دارا محمود شاه بنده نواز	بخواست بنده مدحتگر و نشاند و نشست
سخن ز شاعری افتاد گفت اندر شعر	ترا چه پایه بود تا کجا توانت هست
بگفت تانی بهمان قصیده را اکنون	به ساعتی بهم از پای تا بسر پیوست
بگفتم آری از یمن مدحت خسرو	قلم گرفتم و آنکه به مدح بردم دست
به سه و بیست دقیقه قصیده‌ای گفتم	که در فصاحت بازار انوری بشکست
ستوده شیخ علی نیز اندران مجلس	ازین حدیث عجب دست و لب بدنان خست
سپس پی صله دوشیزگان طبع مرا	درستی از قبل هر عروس کابین بست